भाकरीच्या तत्त्वज्ञानाचा तटस्थ भाष्यकार...!

साहित्यकृती ही प्रतिभा आणि परिस्थितीचे अपत्य असते. प्रतिभा, परिस्थिती आणि प्रज्ञा एकजीव झाल्या म्हणजे अभिजात वाङमय कृती आकारास येते. अक्षर कलाकृतीचे आकलन, आस्वाद व मूल्यमापन, ही एक मोठीच कसरत असते. लेखनकृती व वाचक यांच्यातील संवाद सुकरतेने व्हावा म्हणून सहृदयी सत्यान्वेषी समीक्षक कलाकृतींमधील भावानुभूतीचा अर्थ आणि अन्वयार्थ तटस्थतेने व चिकित्सकतेने वाचकांना उलगडून सांगतो. नवनिर्मितीची अत्यंत गूढ प्रक्रिया सामान्य परिशीलन कर्त्यालाही संयमाने व निर्भयतेने समजावून देण्यात समीक्षाची भूमिका महत्त्वाची असते.

गुलामी, पारतंत्र्य आणि जगण्यासाठी कराव्या लागणाऱ्या धडपडीचा कलात्मक वेध घेणारे विश्वात्मक लेखक म्हणजे अण्णाभाऊ साठे. सुलतान, भीमा व भोमक्या या अण्णाभाऊंच्या वाङ्मय विश्वातील अजरामर व्यक्तिरेखा आहेत. भाकरीसाठी केलेल्या संघर्षाचे तत्वज्ञान आणि त्या मागच्या प्रेरणेचे कळसूत्र! प्रसादिकतेने प्रो.डॉ. भगवान वाघमारे यांनी सुलतान, भीमा व भोमक्या:भाकरीचे तत्वज्ञान या पुस्तिकेतून लीलया अभिव्यक्त केले आहे. 'भाकर' हे जीवन मूल्य असल्याचे मौलिक मत प्रो. डॉ. भगवान वाघमारे यांनी मांडले. स्वातंत्र्याचा सूर्योदय भीमा, भोमक्या व सुलतानच्या वस्तीत झाला नाही. ही मर्यादा विज्ञान विद्याशाखेचे व्यासंगी विचारवंत प्रो.डॉ. भगवान वाघमारे यांनी अधोरेखित केली आहे.

वाचन, चिंतनात सदैव व्यग्र असणारे प्रो. डॉ. भगवान वाघमारे चळवळीशी प्रमाणिक व विचारांशी एकनिष्ठ राहिले आहेत. सामाजिक,आर्थिक, सांस्कृतिक शोषणाबद्दल सतत संवेदनशीलतेने मत वैचित्र्याचा लेखन आदर करीत अर्थ निर्णयाप्रत ते पोहचतात. पटेल ते बोलणार आणि टिकेल ते लिहिणार! सम्यक समाज निर्मितीसाठी समर्पितभावाने व चिकित्सकतेने सर्जरी करणार, ही प्रो. डॉ. भगवान वाघमारे यांची मूळपिंड, प्रकृती आहे. अण्णाभाऊंच्या साहित्याचा पोत आणि एक पदराचा मार्मिकतेने परिचय प्रा.वाघमारे सरांनी करून दिला आहे.

सुलतान, भीमा व भोमक्या: भाकरीचे तत्वज्ञान या भगवानरावांच्या पुनर्निमितीचे नम्र आणि प्रज्ञावंत वाचक स्वागत करतील. कला म्हणजे कल्पनेच्या ललितरम्य कारंज्या नसून माणसांच्या जगण्यातील धग,धैर्य आणि दृष्टीची सूचक अभिव्यक्ती असते. अण्णाभाऊंनी प्रत्यक्ष अनुभूतीची अवस्था करून सोडणारी लीळाचरित्रे मराठी वाङ्मय सृष्टीला दिली. प्रो. वाघमारे यांनी अण्णाभाऊंच्या अक्षर कलाकृतीतील जिद्द, जिगरबाज नि जाज्वल्य निष्ठेच्या निर्भिड व्यक्ती चित्रांच्या झुंजीचे प्रत्याकारक दर्शन प्रस्तुत पुस्तिकेतुन घडविले आहे.

विज्ञान विषयाचा विवेकी प्राध्यापक, प्रतिभावंत कवी, चिकित्सक संशोधक व विनम्र वक्तृत्व लाभलेले डॉ.वाघमारे अण्णाभाऊ साठे यांच्या साहित्याचे अभिजात भाष्यकार आहेत. अन्यायाविरुद्ध झुंजणाऱ्या माणसाने जगण्याकरिता संघर्ष करणाऱ्या नायकाच्या लढ्याचे केलेले अनुपम दर्शन रेखाटन नूतन अभ्यासकांना दिशादर्शक आहे.

सदरील अनन्यसाधारण शोधाचे मन:पूर्वक अभिनंदन!

प्रो.राजकुमार मस्के
मराठी विभाग प्रमुख
महाराष्ट्र उदयगिरी महाविद्यालय,
उदगीर, जि. लातूर

Dayadhan Publishers Group
'263', Anudaya, Akola Rode, Near Gram Panchayat Office,
Balsond, Hingoli Maharashtra State (India)

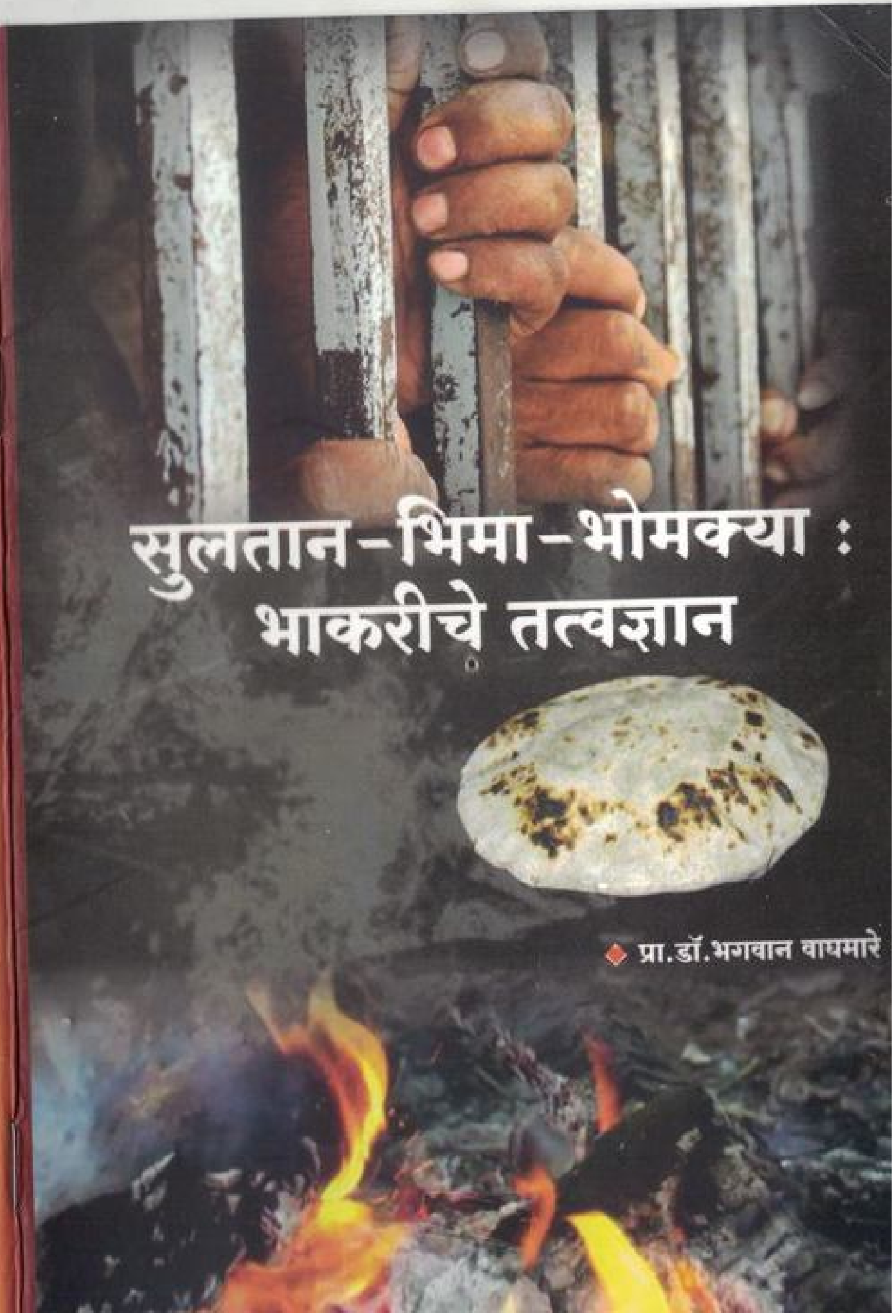

दयाधन पब्लिशर्स ग्रुप, भारत सरकारच्या MSME मंत्रालया
अंतर्गत मान्यताप्राप्त.
नोंदणी क्रमांक MH-12-0001884

सुलतान - भीमा - भोमक्या : भाकरीचे तत्वज्ञान

© प्रा. डॉ. भगवान वाघमारे

आवृत्ती :- पहिली

प्रकाशिका
मस्के अनिता दयाराम
दयाधन पब्लिशर्स ग्रुप, 263, 'अनुदया', अकोला रोड, ग्रामपंचायत कार्यालयाजवळ, बळसोंड, हिंगोली.
महाराष्ट्र राज्य, (भारत) 431513.
Mob. No. 7276193979 / 9604872233
Email Id: - dayadhanpublishersgroup@gmail.com
Website: - http://www.dayadhanpublication.com
मुद्रक
श्रेया प्रिंटर्स, 263, 'अनुदया', अकोला रोड, ग्रामपंचायत कार्यालयाजवळ, बळसोंड, हिंगोली. महाराष्ट्र राज्य, (भारत) 431513.
प्रकाशन दिनांक 14/04/2021

(भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या 130 व्या जयंती दिनी)

ISBN No. 978-81-951061-8-9

किंमत 51/-

टीप:- प्रस्तुत ग्रंथातील लेखन व पुनर्मुद्रण यांचे सर्व हक्क प्रोफेसर भगवान वाघमारे यांच्याकडे राखीव आहेत. लेखन संभ्रमित अथवा सदोष झाल्यास / आढळल्यास यासाठी केवळ लेखकच जबाबदार असतील. ग्रंथातील भाषा, लेखन आणि आशय याविषयी प्रकाशक किंवा मुद्रक सहमत असतीलच असे नाही.
न्यायाधिकरण:- जिल्हा व सत्र न्यायालय, हिंगोली.

सविनय समर्पित.......!

जन्मो-जन्मी आमचे

आयुष्य फाटत आले

जीने शिऊन धड केले

ती मायालयातील

माझी माय

सोनामाय

हीस...!

कथा जगण्याची व्यथा भाकरीची

प्रोफेसर भगवान वाघमारे सर यांनी यापूर्वीच 'फकिराचे तत्त्वज्ञान' हे तात्विक स्वरूपातील लेखन आणि अण्णाभाऊ साठे यांच्या साहित्यातील समग्र तत्वज्ञानाला संक्षिप्ताने फकिरा कादंबरीच्या आधारे निर्देशित करण्याचा संकल्पित प्रयत्न यशस्वी केलेला आहे. वाचकांच्या उदंड प्रतिसादानंतर अण्णाभाऊ साठे यांच्या साहित्यात आलेले आणि प्रत्यक्ष संबंधित असलेले भोमक्या - भीमा आणि सुलतान ही तीनही कथा नायके हाताची आणि पोटाची गाठभेट व्हावी याकरिता तहहयात प्रयत्न करीत राहिले परंतु येथील व्यवस्थेने यांचा भाकरीचा प्रश्न जो साधा, सोपा आणि सरळ होता तो क्लिस्ट आणि बिकट करून ठेवला. अण्णाभाऊ यांच्या साहित्यात आलेले सर्व कथानक, पात्र आणि चित्रण हे वास्तव तसेच शाश्वत सत्य आहे. पोटाची खळगी भरण्यासाठी वंचित, उपेक्षित, शोषित, पीडित, श्रमिक आणि कष्टकरी वर्गाचे जे हाल होतात ते अण्णाभाउंनी स्वतः अनुभवलेले असल्याने अण्णाभाऊंना भाकर, चाकर, नोकर आणि कामगार या सर्वांचा स्वानुभव जवळून आहे, तो प्रत्येक विधानागणिक जाणवतो.

सुलतान ही कथा ज्याला स्वतःचे नाव अथवा ओळख काहीही नाही अशा न घडलेल्या अथवा न केलेल्या गुन्ह्याची शिक्षा भोगणाऱ्या एका कैद्याची आहे. जेलमध्ये गेल्यानंतर भाकरीचा प्रश्न सुटतो या विदारक सत्याची ही कथा आहे. तो जगण्याचा जाणीवेने संघर्ष करण्याचा प्रयत्न करतो परंतु दुर्दैवाने त्याला त्यात यश मिळत नाही. त्याच्या पदरी पडणारे अपयश शोधण्याचा प्रयत्न तो कसोशीने करतो परंतु येथील जात - वर्ग आणि धर्म व्यवस्था त्याच्या भाकरीचा संघर्ष संपू देत नाही. सुलतान हा माणूस म्हणून हे या व्यवस्थेला मान्यच नाही. सुलतान सारखे भाकरीच्या शोधात अनेक नायक - नायिका अण्णाभाऊंच्या साहित्यविश्वात संघर्ष करताना दिसतात. कष्टाला आणि भाकरीला धर्म, जात, वर्ण - वर्ग यांच्या भिंती आड येत नाहीत असे आपण राजरोसपणे म्हणतो परंतु सुलतान याला अपवाद आहे, हे आपल्याला 'सुलतान एक चिंतन' हे वाचल्या खेरीज उमजणार नाही.

स्मशानातील सोनं ही कथा तर अफलातून आहे. भाकरीसाठी भटकणाऱ्या लोकांचे जगणे कसे वेशीवर टांगले आहे हे या कथेच्या माध्यमातून भीमा या नायकाच्या कृतीद्वारे अण्णाभाऊंनी जगासमोर मांडले आहे. दैनंदिन जगण्याचा आणि जीवनाचा प्रश्न सोडवताना भीमा कधी लोकांच्या मरणाच्या प्रतीक्षेत सापडला हे त्यालाही कळले नाही. कालांतराने भीमा गरीब माणसाने मरुच नये, या मताचा होतो. या पाठीमागची त्याची साधी भूमिका मयत झालेल्या प्रेताच्या मुखात काही सोने ठेवले जाते, गरिबाच्या पदरी सोने नावाचा दागिना फारसा नसतो, सोने प्रेताच्या मुखात श्रीमंताच्या पदरी येते त्यामुळे श्रीमताने मरावे आणि त्या सोन्याच्या आधारे आपल्या स्वतःच्या कुटूंबाची गुजराण करावी ही जगण्याची कैफियत मांडणारी कथा मन सुन्न करते. या कथेविषयी प्रोफेसर भगवान वाघमारे सर यांनी मांडलेली तात्विक भूमिका आणि तत्त्वज्ञान हे अलौकिक आहे. याचा प्रत्यय स्मशानातील सोनं या कथेतील तत्वज्ञान वाचताना आपल्याला आल्याखेरीज राहत नाही.

भोमक्या ही कथा पोटाची भूक भीक मागण्यास प्रवृत्त करते आणि समाजातील कष्ट करणाऱ्या हातांना सुद्धा काम न मिळाल्यामुळे हीन पद्धतीचे जगणे पदरी घ्यावे लागते या वास्तवाचे भयंकर चित्रण करणारी ही कथा आहे. भूक माणसाला लाचार, मजबूर, हातबल आणि कोणतेही कामे करण्यास भाग पाडते. भुकेकंगाल माणूस काहीही काम करायला तयार होतो परंतु येथील अभिजन वर्ग बलदंड देहयष्टीच्या माणसाला काम देत नाही. त्याच्या घामाला दाम मिळत नाही. डोके गांगरून टाकणारे हे सत्य या कथेच्या तत्त्वज्ञानाधारे मांडताना एका लघुपटाची कथाच वाटावी इतके ओघवते आणि ओजस्वी शब्दांकन प्रोफेसर भगवान वाघमारे सर यांनी केलेले आहे. जो कोणताही माणूस अथवा वाचक तत्वज्ञान या शब्दापासून स्वतःला दूर ठेवत असेल तो वाचक तत्वज्ञानाच्या प्रेमात पडल्याशिवाय राहणार नाही

याची प्रचिती या पुस्तिकेच्या माध्यमातून होते. भाकरीसाठी जगणाऱ्या गरीब लोकांचे शब्दांकन थोडक्यात दोन ओळीत खालीलप्रमाणे सांगता येईल

"काय बघता राव! आमच्या गरीबीच्या श्रीमंतीचा थाट आहे झकास
झोपायला धरती आणि पांघरायला आकाश"

उघड्यावर जगणाऱ्या, पालावरच्या लोकांचं जगणं आणि जिणं अण्णाभाऊंनी मांडलं त्यावरचं हे समीक्षण विविध संदर्भासह आल्याने या पुस्तिकेची संदर्भ कोशात गणना झाल्याशिवाय राहत नाही. सर्व वाचक वर्ग याही पुस्तिकेचे मनस्वी स्वागत करतील या अशावादासह प्रोफेसर भगवान वाघमारे सरांच्या लेखन परंपरेला सदिच्छा आणि शुभेच्छा व्यक्त करते.

धन्यवाद !

सौ. आनिता दयाराम मस्के
दयाधन पब्लिशर्स ग्रुप, हिंगोली.

सुलतान - भीमा - भोमक्या : भाकरीचे तत्वज्ञान

गेल्या हजारो वर्षांपासून गावगाड्या बाहेरचा देश अर्थात बहिष्कृत देश म्हणजे दलित - अस्पृश्य, आदिवासी, भटके, वंचित, उपेक्षित आणि सामान्य मानवी समूह होय. ज्या मानवी समूहाला येथील प्रस्थापित संस्कृतीने गाव वेश बंदिस्त केली. गाव वेशीच्या बाहेरील बंदिस्त मानवी समूह अर्थात बहिष्कृत. या बहिष्कृत मानवी समूहाला निसर्गाने निर्माण केलेला जमीनीचा तुकडाही मिळू दिला नाही. निसर्गाने निर्माण केलेले पाणीही सुखाने पिऊ दिले नाही. पृथ्वीतलावर त्यांच्या मालकी हक्काचे असे काहीच नाही तर त्यांच्या स्वतःच्या शरीरानेही ते मालक नाहीत. गावगाड्या बाहेरचा पशूपेक्षाही हीन तो गुलाम मानवी समुह आहे. अशा गुलाम केलेल्या भल्यामोठ्या मानव समूहाचे हे जग सर्वस्वाने नाकारलेल्या वंचित, उपेक्षितांचे आहे आणि अण्णाभाऊ त्या जगाचे नाते-गोते मांडणारे नि त्या जगाशी कायम निष्ठा जपणारे सत्यशोधकी नि सत्यवर्तनी संशोधक, विचारवंत आहेत.

अण्णाभाऊंचे साहित्य सत्याचा शोध घेणारे, समाजाला सत्यवर्तनाचे संदर्भ देणारे आणि सामाजिक समता प्रदान करण्यासाठी आग्रह धरणारे आहे. दिन - दलित, कष्टकरी, उपेक्षित माणसांची त्यांची नाळ अधिक घट्ट आणि अतूट असल्यामुळे उपेक्षित माणसांच्या जिवंत जगण्यावर ते अधिक प्रेम करतात आणि त्यांना अधिक जपतात. त्याचे ज्वलंत उदाहरण म्हणून वारणा खोऱ्यातील प्रा. चंद्रकुमार नलगे, महाराष्ट्रातील ज्येष्ठ साहित्यिक अण्णाभाऊला मुंबईत भेटाय जातात तेंव्हा त्यांचे निवेदन हे आत्मिक आणि चिंतनीय आहे. प्राध्यापक चंद्रकुमार नलगे म्हणतात, " अण्णाभाऊ, तुमचे मुंबईचे ठिकाण पाहिलं नव्हतं मी! तुमच्या नावाचा व साहित्याचा वकुब साऱ्या महाराष्ट्राला माहित आहे. तुमची शहाण्याची शान काही वेगळे असेल असे मला वाटले. त्या आशेने चिरागनगरकडे आलो. अण्णा, तुमच्या जवळ पोहोचल्यावर साऱ्या अशांना सुरूंग लागला. तुमची झोपडपट्टी...... तुमची

Dr. Ajit Mulajkar has been working as Assistant Professor & Head, Department of English in Maharashtra Mahavidyalaya, Nilanga, Dist. Latur.

The author has contributed some articles to University News & Yojana on Higher Education.

ज्योतीचंद्र पब्लिकेशन प्रा. लि. लातूर

ISBN 978-93-85162-52-7

Fictional World of R. K. Narayan

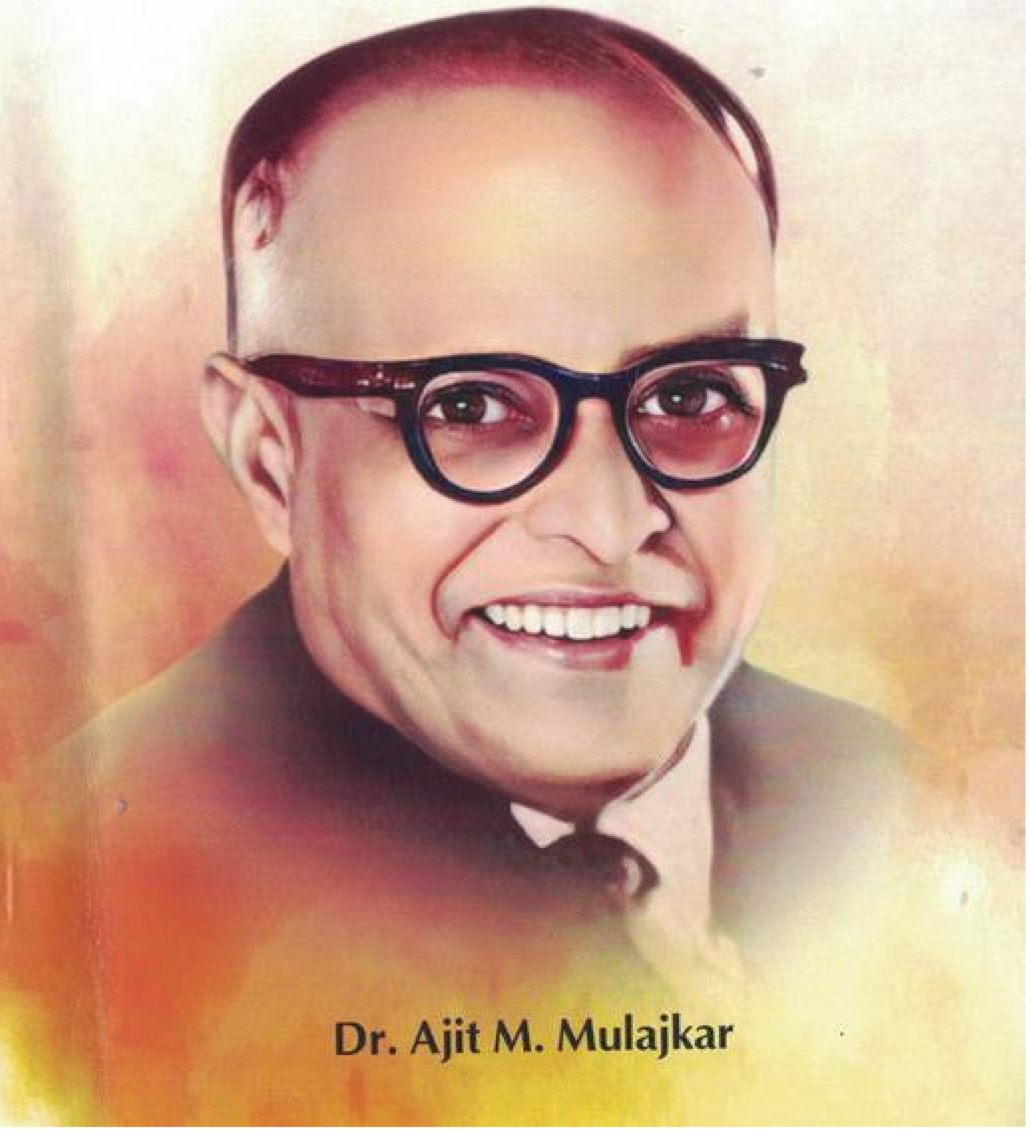

Dr. Ajit M. Mulajkar

ISBN : 978-93-85162-52-7

• **Fictional World of R. K. Narayan**

Dr. Ajit Murlidharrao Mulajkar

© The Author

• **Publisher**
Jyotichandra Publication
LIC Colony, Latur.
Tq. & Dist. Latur - 413 531

• **Type Setting :**
Anant Kotiwale

• **Cover Page:**
Vikas Dhamale

• **Printer :**
Indovision Offset Printing & Binding
LIC Colony, Latur - 415331

• **First Edition : 23 January 2023**

• **Price : 150/-**

Note : All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording, or other electronic or mechanical methods, without the written permission

"Past is gone, the present is going, and tomorrow is the day after tomorrow's yesterday. So why worry about anything? God is in all this. "

- R.K. Narayan

For the novel, to be called properly, Indians have to wait until the Western impact on Indian's cultural. Novel, as a new form accepted by India, totally and speedily, for India is such a nation that adopts many things and adds its own colour to it. India accepted first as a functional, in the development of formal written prose, and then as an artistic medium to express Indianans. On the arrival of Christian missionaries, Indian scholars had translated the Bible into the living languages of India, in this process, the prose medium engendered into currency of official use to keep records, a new thing to India. Such renderings took the form of adaptation, of which the next step was the composition of original works under the inspiration or imitation of Western models. The reciprocal concern in English and in the regional languages has been more intimate and intentional than such influences in the fields of poetry or drama. That is why novels have been, and are being published in an ample scale into many languages in the adoptive nation, and also in English. And it has, of course, been facilitated by the comparative ease which a novel, distinct from poetry and drama, can be translated in countless regional languages. It was in Bengal that the 'literary renaissance' first manifested itself, and thereafter, immediately the signs of 'new life' were seen in all other parts of India including Madras, Mumbai etc. perhaps the first novel written in Bengali was *Alaler Gharer Dulal* ('Spoilt Son of a Rich Family'), published

India's Development Since Independence

(Social,Economical,CommercialandTechnological Advancements)

Editors

Dr. Naresh Vyankatesh Pinamkar

Dr. Prakash Ratanlal Rodiya

India's Development Since Independence

(Social,Economical,CommercialandTechnological Advancements)

Editor

Dr. Naresh Vyankatesh Pinamkar

Dr. Prakash Ratanlal Rodiya

Aadhar Publications, Amaravati

India's Development Since Independence

(Social,Economical,CommercialandTechnological Advancements)

- **Dr. Naresh Vyankatesh Pinamkar**

  Dr. Prakash Ratanlal Rodiya

- ***First published,* – 21th June – 2023.**

. **© Editor & Publisher**

- **Published by**

Prof. Virag Gawande for

Aadhar Publications,

Behind Govt. VISH,

New Hanuman Nagar,

Amravati – 444 604.

- **Printed by**

Aadhar Publications,

- Notice

The editor, publisher, owner, printer will not be responsible for the articles published in this issue. The articles published in this issue are the personal views of the authors.

- Price : 400/-

- **ISBN-** 978-93-95494-32-8

Dr. Naresh Vyankatesh Pinamkar

M. Com., M.Ed., M.A. (Eco), UGC-NET, Ph.D. (Commerce)

- Assistant Professor and Research Guide Dept. of Commerce
- Working at Maharashtra Mahavidyalaya, Nilanga, Dist. Latur
- Teaching Experience 12 years to UG and 2 Years to PG classes
- Research Experience 12 years
- BoS Member, Board of Management Science including NGO Management, S.R.T.M. University, Nanded
- BoS Member, Board of Accounts and Applied Statistics, R.S.M. Autonomous College, Latur
- One ongoing Minor Research Project (Sponsored by S.R.T.M. University, Nanded)
- 1 Book as Principal Author and 1 book as Co-author is published
- 07 Research papers published in University News and 2 in Yojana Monthly Journal
- 16 Research papers published in National and International Reputed

Dr. Prakash Ratanlal Rodiya

(M. Com. M.Phil. MBA-HRM, MA-Eco., MA-Eng., NET, Ph. D,GDCA, DSM)

- Assistant Professor and Research Guide Dept. of Commerce
- Program Officer of National Service Scheme
- Working at Rajarshi Shahu Mahavidyalaya (Autonomous), Latur
- Teaching Experience 12 years to UG and PG classes
- Research Experience 15 years
- Two minor Research Project Completed
- BoS Chairman of Accounts and Applied Statistics board, Autonomous College
- Member of Academic council, Autonomous College
- 5 Books published on Entrepreneurship Development and Management Accounting
- 45 Research papers published in National and International Reputed Journals
- Two patents and one copy right registered
- Research guidance to four Ph. D. scholars
- Life time Member of Indian Commerce Association

Aadhar Publication

New Hanuman Nagar, Infront of Pathyapustak Mandal, VMV Road, Amravati - 444604.

Email - aadharpublication@gmail.com. M.: 9595560278

ISBN